

❖ An Lúibín ❖

15 Eanáir 2007

Seanléim

The Irish language has done startingly well so far against the odds.

Scéal iontach is ea athbhláthú na Gaeilge, go fiú más mionbhláthú féin é. Ba dheacair cuimhneamh ar mhórán teangacha eile a thug dúshlán an Bhéarla tar éis an díomua agus ar éirigh chomh maith sin leo. Ba cheart, b'fhéidir, tagairt a dhéanamh do 'lucht na Gaeilge' seachas don Ghaeilge féin, ach dream dátheangach is ea an lucht céanna. Labhraimis mar sin ar dhaoine ar mian leo an dá theanga a chur ar chomhchéim lena chéile. As an mian ilchánúnach sin a d'eascair an bláthú - gaelscoileanna, litríocht fhiúntach, iriseoireacht bheoga agus pobal diongbháilte.

Más eachtra í an obair seo tá an dá thaobh léi. Is ábhar suntais é rian an Bhéarla ar an nGaeilge, rud a bheidh níos suntasaí fós san aois atá romhainn. Agus seanghearán anois é gur beag Gaeilgeoir óg atá in ann é féin a chur in iúl ar pár chomh gonta, cruinn, seiftiúil leis an seandream, cheal saibhreas focal. Ar shlí amháin nó ar shlí eile, tá teanga measctha á déanamh den Ghaeilge - cuid den 'chriólú' úd atá á thuar le fada an lá. Níl sa Bhéarla féin, ar ndóigh, ach an chrióilis is forleithne dár tháinig riamh - teanga a alpann siar a bhfaigheann sí roimpi agus atá thar a bheith bisiúil inti féin. Go raibh an rath céanna ar an nGaelchrióilis.

Is é an chloch is mó ar phaidrín *An Lúibín* neartú na teanga i gcríocha atá lastall d'Éirinn - an Astráil, Meiriceá Thuaidh, an Eoraip agus cibé áit eile a bhfaighfeá scata Gaeilgeoirí. Bláthú domhanda atá uainn, agus tá dlúthbhaint aige sin le rathú na teanga ina háit dhúchais. Deirtear go bhfuil tíortha ann gan iontu ach aon Ghaeilgeoir amháin; is fearr an t-achrann ná an t-uaigneas, agus b'fhiú cuideachta agus comhchaint a sholáthar dóibh. Ach níorbh fhiú an saothar é mura mbeadh a rian sin ar an gcultúr - scríbhneoirí nua, amhránaithe, blas breá allúrach ar an dúchas. Tá tús curtha leis sin san Astráil, agus go n-éirí an bóthar sin linn.

In Éirinn tá dul chun cinn déanta beag beann ar chúnamh rialtais, cé nár chóir neamhshuim a dhéanamh den taca a thugtar do lucht foilsitheoireachta agus eile. Tháinig na gaelscoileanna ar an bhfód mar fhiontar pobail, agus thaispeáin nár ghá a bheith i muinín an stáit chun gaisce a dhéanamh. B'fhiú é seo a thuiscint tar éis a bhfuil de dhóchas curtha amú ag fanacht le rialtas a 'thabharfadh an Ghaeilge slán'. Moladh (arís) go ndéanfaí ábhar neamhéigeantach den teanga sna meánscoileanna, rud a mhúscail an ghnáthchospóid agus cuid mhaith di gan chiall. Is léir ar a laghad go bhfuil dianghá le leasú curaclaim agus le múinteoirí óga a bhfuil Gaeilge ar a dtoil acu. (Tá an ceart fós ag an té a dúirt, dá múiní Béarla mar a mhúintear Gaeilge go mbeadh an Béarla marbh faoi seo.) Is dócha, áfach, gur beag dalta a roghnódh Gaeilge go fiú dá mbeadh an curaclam agus an mhúinteoireacht curtha ina gceart. Deir lucht molta an neamhéigeantais gur fearr freastal le héifeacht ar an mbeagán ná freastal gan toradh ar tháin.

Tá bliain úr romhainn, agus an bán le treabhadh.

Ráiteas i Leith na Gaeilge 2006

The Irish government has launched an ambitious (or cynical) plan to make the Irish bilingual within 20 years. The means proposed are familiar; the details are still to be worked out.

Plean eile chun an teanga a chur chun cinn! *Ráiteas i Leith na Gaeilge 2006* an teideal atá air, agus sheol an Rialtas é ar 19 Nollaig 2006. Is é an aidhm atá aige pobal dátheangach a chruthú i gceann fiche bliain. Beidh 13 'téarma tagartha' ag grúpa saineolaithe agus iad ag beartú modhanna ar feadh dhá bhliain chun an Ghaeilge a neartú.

Féach: <http://www.pobail.ie/ie/Preaseisiuinti/file,7757,ie.pdf>.

Is follasach, mar a dúirt mórán, gur beag scéal nua atá ann. Na cuspóirí atá le fáil sa phlean is ionann iad agus na cuspóirí atá ann cheana maidir le stádas oifigiúil na teanga agus an tacaíocht a thugtar di.

Beidh ceart ag daoine de réir Acht na dTeangacha Gaeilge a úsáid agus iad ag déileáil leis an Stát. Tabharfar cabhair do dhaoine arb áil leo oideachas a thabhairt dá gclann trí Ghaeilge, cé nach mbeidh ceart acu ar an oideachas sin de réir dlí. Coinneofar Gaeilge mar ábhar éigeantach sa Mheánteist.

Feabhsófar craoltóireacht raidió agus teilifíse, agus tabharfar breis cabhrach don Ghaeltacht (ordóg eile ar na súile).

Dúirt an tAire Ó Cuív gur thaispeáin na daonáirimh go bhfuil méadú leanúnach ag teacht ar líon na ndaoine a bhí in ann an teanga a labhairt (de réir a dtuairime féin, gan dabht). B'fhéidir gur thug an tAire Oideachais léargas níos cruinne ar an scéal nuair a dúirt sí gur fhéad mórán daoine Gaeilge a úsáid ach nach raibh sé de mhisneach acu é a dhéanamh.

Dúirt an tAire Ó Cuív gur d'aonghnó nár tugadh mionchuntas sa ráiteas ar an mbealach a mbainfí an sprioc náisiúnta amach toisc gur theastaigh ón Rialtas an scéal a chur faoi bhráid an phobail sula bpléifí na moltaí a thiocthadh as.

An aidhm atá againn ná gnáth-theanga labhartha a dhéanamh den Ghaeilge ar fud na tíre. Aithníonn muid an tábhacht atá ag an mBéarla mar theanga idirnáisiúnta ach is é an gnáth-chleachtas san Eoraip go mbíonn an teanga dhúchais agus an Béarla araon ar a gcumas ag an bpobal agus ní fheiceann muid aon fháth nach mbeadh sé amhlaidh in Éirinn.

Tá €300,000 le caitheamh ar réiteach an phlean. Dúirt an tAire (agus cuimhne aige ar an gconspóid a leanann costas na teanga) nárbh é an t-airgead an rud ba thábhachtaí ach an cuspóir a bhí ag gabháil leis.

B'fhurasta don saol díomá a dhéanamh den dóchas, faoi mar is gnách nuair a chuireann an Rialtas a ladar sa mhias seo. Mar a dúirt iriseoir eolasach a bhfuil aithne againn air, níl aon rogha ag an rialtas ach formhór na bpointí a chur i bhfeidhm de réir dlí (Acht na dTeangacha, oideachas, srl), agus an chuid eile is rudaí iad atá ar siúl cheana féin ag rialtais, eagraíochtaí agus daoine aonair leis na blianta. I bhfocal amháin: toghchánaíocht.

Is trua seo, mar is mó an gealladh a bheadh faoi iarracht ionraic anois ná faoi chuid mhaith dá ndearnadh cheana. Tá meanma na ndaoine le cothú na teanga (go fiú más leasc leo í a úsáid). Déarfá go mbeadh gaisce déanta ag an lucht pleanála dá mbeadh 15% den phobal ag úsáid na teanga go rialta i gceann fiche bliain, agus ná dearmadaimis go dtarraingeodh an céatadán beag sin féin seirbhísí cultúrtha agus tráchtála chucu nach bhfuil le fáil anois. Beidh *An Lúibín* ina chrunca faoin am sin agus é crom ar bhata na Cúise.

1999

In 1999 the magazine Cuisle (now defunct) talked to people in the smaller Gaeltachts. The interviews showed a traditional economy in decay, growing dependence on tourism, and a language slipping away. Has anything changed?

Tá saghas rómánsachais fite fuaite i gcónaí sa dearcadh atá ag Gaeilgeoirí (agus ag mórán nach iad) i leith na Gaeltachta: fearann draíochta í, Tír Tairngire, dúchas síoraí na sinsear. Rómánsachas é a mhaireann in éineacht le cúrsaí níos praiticiúla – cúrsaí fostaíochta, timpeallachta agus oideachais – rudaí a bhaineann le rath nó le mírath na teanga naofa. Dá laghad é an fearann Gaeltachta is ea is mó draíocht é: iarsma de ríocht fhinnscéalach. Tá an draíocht seo le mothú ar chúl na bhfigiúirí agus na bhfíricí is tuire; tá a blas le haithint ar an taighde is fuarchúisí. Baineann sí le radhairc idéalaithe, le sliabh agus le gleann. Nochtann an bhruinneall fós san aisling; agus leanann an teanga de dhul ar gcúl.

Sa bhliain 1999 chuaigh an iris bhreá sin *Cuisle* (atá anois ar shlí na fírinne) amach trí na Gaeltachtaí ba lú, ag iniúchadh cúrsaí saoil agus teanga.¹ Cuireadh agallamh ar dhaoine de bhunadh na háite agus bailíodh tuairimí faoi phoist, faoin bhfeirmeoireacht, faoi obair na gcomharchumann, faoin imirce agus faoi staid na Gaeilge.

I measc a lán áiteanna eile tugadh cuairt ar Cheathrú Thaidhg i gCo. Maigh Eo. Chuathas chun cainte le múinteoir óg a bhí ag obair i nGaelscoil i gCill Dara sular tháinig sí abhaile. D'fhiafraigh an t-iriseoir John Hughes di an raibh mórán de dhifríocht idir an dá áit. Dúirt sí go raibh sé i bhfad níos deacra a bheith ag múineadh ina háit dhúchais (cé gur thaitin an suaimhneas léi), agus rinne a freagra léiriú ar mheath na Gaeilge ann.

I gCill Dara ní raibh ach rang amháin agam. Anseo tá ceithre rang agam. Níl an oiread sin difríochta ó thaobh na teanga de, mar níl an oiread sin Gaeilge ag go leor de na páistí anseo nuair a thagann siad ar scoil. Tá sé an-deacair iad a chur ag labhairt Gaeilge i gclós na scoile. Teastaíonn cúrsa le haghaidh paistí a thagann anseo agus gan an teanga acu. Ceann de na rudaí is mó a stopann daoine ag teacht abhaile ná eagla nach mbeadh na páistí in ann Gaeilge a labhairt ar scoil. Go mórmhór nuair atá na páistí a hocht agus a naoi.

Maidir leis na déagóirí:

Ní labhrann na déagóirí Gaeilge eatarthu féin cé go labhrann cuid acu sa bhaile í. Seans go dtuigfidh cuid acu agus iad sna fichidí. Nuair a bhí muidne inár ndéagóirí bhí cineál *rebellion* ar siúl. Theastaigh uainn Béarla a labhairt ach tá gach duine againn sa chlann tagaithe air ais chuici.

Dúirt sí gurbh ábhar suntais í an tsuim a chuir na páistí sa bhéaloideas.

Cuid de na páistí ón bhunscoil anseo bhuaigh siad an comórtas Comhrá Gaeilge ag Fleá Cheoil na hÉireann. Bíonn na scéaltaí béaloidis foghlaimtí acu mar a bheadh dán.

Bhí cúpla rud le rá freisin ag feirmeoir áitiúil:

Is í an fheirmeoireacht an rud is measa anois agus caithfidh rud éicint a theacht ina háit. Níl aon phraghas ar bhó ná ar chaora. Ach chomh beag na deontaisí ní fiú bacadh leo. Dhíol go leor na feithidí go léir a bhí acu.

Chuir sé síos ar mheath an tseanchais:

Má théann tú isteach i dteach anois níl do scéal leat, ná scéal aon duine eile. Tá tú ag faire ar an mbosca ansin. Caithfidh tú an focal fáin a bheith agat, gan labhairt ach

¹ *Cuisle*, Eagrán 11, Meán Fómhair 1999.

anois is arís. Tá uaigneas ar chuid de na daoine, abair iad a bhí cleachtach a dhul isteach ins na tithe agus píosa comhrá a dhéanamh.

Bhí mo dhuine agus a bhean chéile ar aon intinn i dtaobh an ghá a bhí le turasóirí. Bhí an dífhostaíocht go dona. Mar a dúirt a bhean: ‘Níor tháinig an *Celtic Tiger* an bealach seo fós agus ní thiocfaidh sé anseo ach oiread’.

Bhí bean eile tar éis teacht ar ais ó Shasana, áit ar chaith sí tamall ag obair, agus áthas uirthi an fód dúchais a bhaint amach.

Tá sé níos éasca clann a thógáil anseo. Ní chaithfidh tú a bheith faiteach i gcónaí dhófa.

Labhraíodh sí Gaeilge lena mac, ach dúirt sí:

Síleann na daoine óga anseo gur cineál *stigma* an Ghaeilge, go mbaineann sí leis an mbochtanas agus leis an aineolas agus nach bhfuil siad ag fáil tadaí as. Ach tá.

Agus chonaic sí an t-athrú a tháinig ar shaol na mban ann:

Tá na mná ag obair anois. Tá an *idea* imithe go bpósfaidís, go socróidís síos agus go dtógfaidís clann. Sin an fáth go bhfuil na mná ag imeacht. Tá mise i mo ghruagaire. Bhí mé ádhúil go raibh an cheird sin agam agus go raibh mé in ann í a úsáid le teacht ar ais anseo.

Sin mar a bhí an scéal sa bhliain 1999. Tá *Cuisle* imithe, agus ní dhearnadh a leithéid de thaighde ó shin ar na Gaeltachtaí beaga. Dá ndéanfaí, ní dócha go mbeadh feabhas tagtha ar staid na teanga. Ní dócha ach oiread go bhfeicfeá flúirse jabanna ann. Is í an mhonarcha áitiúil is mó a sholáthraíonn obair sna ceantair úd anois, agus is iomaí monarcha a chlis. Tá na daoine óga níos oilte agus postanna le fáil i mBaile Átha Cliath. Tagann cuid den aos óg ar ais. Tagann na himircigh ar ais freisin agus Béarla ag a gclann. Ní daingean an taca iad na turasóirí, agus ní fearrde an teanga iad a bheith ann nó as.

Tá cosúlacht idir fadhbanna na nGaeltachtaí seo agus fadhbanna ceantar beag i dtíortha eile, ach ceist na teanga a fhágáil as an áireamh. Tá an Ghaeilge ag seasamh an fhóid go fóill i gcúpla áit, ach cé ghabhfadh de láimh go mbeadh sí ann i gceann glúine eile? Tá cónaí déanta aici i mBaile Átha Cliath, agus tá Baile Átha Cliath ag slogadh na tíre. Níl an tseandraíocht chéanna ag roinnt le Gaeilge nua na sráideanna. Tá an bhruinneall ag tréigean na haislinge.

Teangacha an bhaile

The age of immigration is an age of languages.

Tá eolas maith ag *An Lúibín* ar Bhrunswick i Melbourne, go háirithe Sydney Road, áit atá lán de theangacha, de spíosraí agus de cheol binn coimhthíoch. Áit í a dtagann na ciníocha le chéile ann. Tá an Astráil beo ar an inimirce, agus níl sna hÉireannaigh ach cuid bheag den mheascán. Is cuimhin leis *An Lúibín* na caogaidí leamha – ré nach dtiocfaidh arís. Tíocfaidh athrú ar Bhrunswick féin, ach tá lorg na héagsúlachta go buan ar an Astráil anois.

Ar éigin a shamhlófá a leithéid le hÉirinn go fiú fiche bliain ó shin, ach tá na doirse ar oscailt anois. Is furasta fós dearmad a dhéanamh den rian atá na hinimircigh a fhágáil ar an tír ó thaobh na dteangacha de. Tá baint aige seo le cúrsaí oideachais, tráchtála agus dlí, agus dealraíonn sé nach bhfuil na fadhbanna á sárú i gcónaí. Rinne iriseoir amháin (Terry Prone, *Irish Examiner*) tagairt don mhéid atá á chaitheamh ar aistriúcháin Ghaeilge agus dúirt gur cheart an t-airgead a chaitheamh ar theangairí sna cúirteanna, áit a bhfuil gá leo. Ba cheart

freisin bunoilúint i dteangacha eile a thabhairt do dhaoine a bhíonn ag plé le hinimircigh ann - na Gardaí, mar shampla.

Deir Prone go bhfuil an státseirbhís ag caitheamh go dona le hoibrithe ón iasacht, daoine a bhfuil feidhmiú na tíre ag brath orthu. Scéal eile ar fad na nuachtáin réigiúnacha, agus tuairisciú ar chúrsaí áitiúla le fáil orthu gach seachtain i bPolainnis, i Sínis, i Rúisis agus eile. Cúrsaí tráchtála is cúis leis seo, ach mar sin féin taispeánann na nuachtáin seo gur mian leo teangacha a úsáid chun na strainséirí a thabhairt thar tairseach isteach.

Ní gan doicheadh a osclaíodh na doirse, ach tá na hÉireannaigh ag dul i dtaithí ar a dtagann tríothu isteach, mar a rinne na hAstrálaigh. Ba cheart sa dá chás breis airde a thabhairt ar na fadhbanna is práinní, agus ní deacair a thuiscint cén fáth a ndéarfaí go bhfuil airgead amú i gcothú oifigiúil na Gaeilge. Is minic a scaipeadh na pingíní sin gan éifeacht. Ach caithfidh an teanga stádas oifigiúil de shaghas éigin a bheith aici, go fiú murab é an Stát is cionsiocair lena hathbheochan. B'fhéidir gur samhailchomhartha iad thar aon rud eile na buncháipéisí i nGaeilge agus úsáid na Gaeilge san Aontas Eorpach, ach cuireann siad údarás cultúrtha leis an teanga, agus ní féidir sin a dhéanamh gan airgead. Borrann na teangacha eile de réir na hinimircí, ach cuid d'fhód an bhaile is ea an Ghaeilge.

San Astráil is teanga isteach í an Ghaeilge, ar nós na Polainnise in Éirinn; ar shlí eile tá sí ar bhunteangacha an náisiúin, cé nach bhfuil sí inchomórtais leis na teangacha Bundúchasacha i dtaca le haois de. Is beag teanga is lú úsáid ná í anseo, ach tá sí ag dul i neart, más go mall míchothrom é, agus tá gríosú le fáil chuige sa rud diamhair a dtugtar an t-ilchultúrachas air. Fiú in aice le Sydney Road tá Gaeilge le fáil. Gura fada ann í.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun: colger@melbpc.org.au

If you do not want to receive further editions of this newsletter, please send a message accordingly to colger@melbpc.org.au